

## **ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: РЕВОЛЮЦІЯ В ОСВІТІ?**

**Бабенко Валентина Андріївна,**

*кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри українознавства, документознавства та інформаційної діяльності Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*  
м. Дніпро, Україна

### **ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: МОЖЛИВОСТІ І ВИКЛИКИ**

Широке запровадження технологій штучного інтелекту в усі сфери життя сучасного світу поставили правників у сфері інтелектуальної власності перед новими важливими питаннями, на які потрібно терміново знайти аргументовані відповіді. «Штучний інтелект (ШІ) в правовому регулюванні розглядається як новий виклик для економіки та правової системи, нове явище, що має мультиплікаційний ефект, правовий феномен в структурі правовідносин, новий об'єкт для правового регулювання» [2, с. 58]. Швидкий розвиток технологій ШІ актуалізує розгляд питання переваг та ризиків зростання ролі цієї технології у таких сферах, як медицина, фінанси, транспорт, виробництво, освіта. Упровадження ШІ – це і широкі можливості завдяки зменшенню навантаженості рутинними справами, і виклики, пов'язані і з поширенням безробіття, і з порушенням прав та свобод людини, зокрема прав інтелектуальної власності.

Матеріали про ШІ набули останнім часом надзвичайної актуальності в усьому світі. З'являється все більше наукових досліджень про проблеми права інтелектуальної власності в добу штучного інтелекту. Серед досліджень вітчизняних правників та науковців щодо ШІ звертають на себе увагу наукові розвідки Андрощука Г. [1, 2]. У ШІ інтелекту та його виклики для права інтелектуальної власності є широко обговорюваними темами як у науковій, так і в публіцистичній літературі [3, 6–9]. Науковці розглядають ШІ як придатність системи до навчання: «здатність автоматизованих систем здобувати, адаптувати, модифікувати та поповнювати знання з метою пошуку рішень задач, формалізація яких ускладнена» або «здатність автоматичних систем здобувати, використовувати, обробляти та створювати нове знання» [9]. Потреба проведення поглиблених досліджень, «щоб оцінити вклад людей в алгоритмічні дані, якими користується ШІ, та розробити норми міжнародного права щодо ефективного, дієвого захисту прав інтелектуальної власності» вже наголошувалася в попередніх дослідженнях [3]. Ця актуальна тема потребує подальших наукових досліджень задля урахування викликів упровадження ШІ.

Мартін Форд, автор книги «Правило роботів: як штучний інтелект змінить все», стверджував, що ШІ буде виконувати «рутинну роботу»; творчі

професії, пов'язані з генерацією нових ідей, створенням чогось нового, оригінального, унікального, у найближчому майбутньому штучний інтелект не замінить. Основні переваги від запровадження ШІ, як і ризики від такого запровадження, жваво обговорювані в науковій та публіцистичній літературі, можна узагальнити в таблиці (див. Табл. 1).

Таблиця 1

## Запровадження штучного інтелекту: переваги та ризики

| Основні переваги від запровадження штучного інтелекту                                                                                                                      | Основні ризики від запровадження ШІ                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Підвищення продуктивності:</i> ШІ може автоматизувати та оптимізувати багато процесів.                                                                                  | <i>Втрата більшості робочих місць:</i> спричинення масового безробіття у багатьох галузях.                                                                                                                                                                                                                         |
| <i>Покращення точності:</i> ШІ може розпізнавати патерни та виявляти незвичайність у великих обсягах даних з точністю, що перевищує людські здібності.                     | <i>Загроза конфіденційності.</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <i>Покращення якості життя людей:</i> ШІ може надавати підтримку в різних сферах, включаючи медицину, науку та соціальну сферу.                                            | <i>Етичні питання щодо використання особистої інформації:</i> збір даних або автоматизація рішень у сферах, які стосуються здоров'я, безпеки, прав та свобод людини.<br>Залежність від технологій.                                                                                                                 |
| <i>Поліпшення процесів прийняття рішень:</i> ШІ може надавати більш точні та обґрунтовані прогнози, що сприятиме розвитку бізнесу, державного управління та інших галузей. | <i>ухвалення неправильного рішення:</i> якщо моделі навчання ШІ побудовано не належним чином або ж зібрана інформація містить помилки.                                                                                                                                                                             |
| <i>Зниження витрат на робочу силу:</i> покращення рівня автоматизації, що призведе до зменшення витрат на виробництво, логістику та інші процеси.                          | <i>Великі витрати на виробництво:</i> процес запровадження технологій ШІ на виробництво потребує великих затрат.                                                                                                                                                                                                   |
| <i>Полегшення освітнього процесу:</i> допомога ШІ в управлінні навчальним процесом, оцінюванні успішності студентів тощо.                                                  | <i>Дискримінація та виникнення систематичних помилок у сфері науки та освіти:</i> через використання ШІ в науці та навчальному процесі неточні, неетичні та дані, що дискримінують, порушення академічної доброчесності, некоректне застосування принципів вільного використання творів для машинного навчання ШІ. |
| <i>Зменшення завантаженості рутинними справами:</i> ШІ дасть людям більше вільного часу на вирішення питань самоактуалізації.                                              | <i>Зниження креативності людства:</i> ШІ є загрозою для розвитку права інтелектуальної власності у креативних індустріях та інших сферах.                                                                                                                                                                          |

Таблицю складено автором на підставі джерел [1, 2, 6, 7, 9].

Думку про те, що ШІ не замінить людину у процесах генерування ідей та творчості, бо він виконує лише «рутинну роботу», уже спростовано практикою його застосування. Нові результати діяльності, які генерує ШІ та які донедавна прийнято було уналежнювати до творчої діяльності людини: картини та малюнки, вірші та есе, музичні твори, твори архітектури та дизайну, наукові твори, викликали активні наукові обговорення та судові спори в багатьох країнах світу. Можна було б вважати, що конкуренція роботів не загрожує тим сферам, які базуються на результатах творчості, і нічим не загрожує авторським правам самих творців. Але судові спори між платформами зображень і власниками ШІ, позови, пов'язані з використанням мільйонів творів без дозволу правовласників та без виплати винагороди за використання творів для машинного навчання, які вже кілька років поспіль відбуваються в різних країнах світу, указують на посилення конкуренції з боку ШІ, «...який здатен легко згенерувати новий контент, (що) матиме негативні наслідки на креативні індустрії, які втрачатимуть можливості для розвитку творчості та фінансування авторів» [8]. Упровадження ШІ має і суттєві переваги для розвитку креативності, але водночас наражає творців на значні виклики з боку ШІ.

В Україні ще в довоєнний період було розроблено «Концепцію розвитку сфери штучного інтелекту», де наведено таке трактування: «Штучний інтелект – це властивість систем коректно інтерпретувати зовнішні дані відповідно до поставленої мети, навчатися з таких даних та використовувати результати навчання для досягнення поставлених цілей, в тому числі зі збирання та використання нових даних, шляхом взаємодії з навколишнім середовищем. Така властивість систем реалізується через алгоритми і методи, робота яких можлива завдяки обладнанню для обчислювання та збирання даних, комунікації з іншими системами, взаємодії та впливу на навколишній світ» [4].

Концепція не лише охоплює базові принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні як пріоритетного напрямку в галузі науково-технологічних досліджень, з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України в перспективі до 2030 року, а й визначає основну мету – «підвищення конкурентоспроможності України за рахунок використання технологій штучного інтелекту у всіх сферах діяльності загальнодержавного значення» [4].

На сьогодні Україна є членом Спеціального комітету зі штучного інтелекту при Раді Європи (AD HOC COMMITTEE ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE), у жовтні 2019 року приєдналася до принципів Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) з питань штучного інтелекту (OECD, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449).

Основними принципами розвитку та застосування технологій ШІ, дотримання яких є обов'язковими для реалізації цієї Концепції, та які повністю відповідають принципам ОЕСР з питань штучного інтелекту, є такі:

– ШІ має приносити користь людям і планеті, сприяючи інклюзивному зростанню, сталому розвитку та добробуту;

– системи ШІ розробляються та застосовуються лише за умови дотримання верховенства права, основоположних прав і свобод людини і громадянина, демократичних цінностей, а також їх застосування має забезпечуватися відповідними гарантіями, зокрема можливістю безперешкодного втручання людини у процес функціонування системи ШІ [4].

Як бачимо, умова дотримання верховенства права є одним з основних принципів розвитку та застосування технологій ШІ як у світі в цілому, так і в Україні зокрема. У Законі України «Про авторське право і суміжні права», що набув чинності з 1 січня 2023 року, творам, згенерованим ШІ, як «неоригінальним об'єктам, згенерованим комп'ютерною програмою», надається правова охорона правом особливого роду (*sui generis*) відповідно до статті 33 цього Закону» [5]. ШІ використовує твори, захищені авторським правом, для машинного навчання. Хоча ШІ не копіює ці твори, але генерує свій контент на підставі, наприклад, стилю інших творів, усе одно створюється правова колізія щодо порушень авторських прав. Правомірність використання штучним інтелектом творів для навчання як об'єктів авторського права поки що не має чітких відповідей на безліч спірних питань.

Отже, науковий інтерес, викликаний застосуванням штучного інтелекту, поява все нових та нових досліджень, дає змогу скористатися перевагами ШІ та враховувати ризики під час упровадження цієї технології. Такий підхід уможливить дотримання балансу між застосуванням штучного інтелекту, збереженням людського фактору та етичними принципами. Технології штучного інтелекту можуть бути корисними в багатьох сферах людської діяльності. Безумовно, ШІ звільнить людство від рутинної роботи та вивільнить людям більше часу для вирішення питань самоактуалізації, але водночас не можна допустити, щоб відбулося зниження креативності людства та щоб технології ШІ стали загрозою для розвитку права інтелектуальної власності.

### Література

1. Андрощук Г. Штучний інтелект: економіка, інтелектуальна власність, загрози. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2021. № 2. С. 56–74. URL: <https://rb.gy/r2ca7>.
2. Андрощук Г. О. Штучний інтелект і інтелектуальна власність: проблеми регулювання. URL: <https://rb.gy/55xsc>.
3. Бабенко В. А. Креативні індустрії та право інтелектуальної власності в умовах впровадження штучного інтелекту. *Право, інтелектуальна власність, креативні індустрії: сучасний вимір і подальші перспективи: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 19 травня 2023 р.) / За заг. ред. А. С. Штефан. Київ: Інтерсервіс, 2023. С. 14–19.

4. Концепція розвитку сфери штучного інтелекту в Україні. Розпорядження Кабінету міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні». URL: <https://rb.gy/r72wd>.
5. Про авторське право і суміжні права. Закон України 2811-IX, чинний. Редакція від 15.04.2023. URL: <https://rb.gy/xwk97>.
6. Семенюк В. Штучний інтелект: де використовують сьогодні та коли він замінить людину. URL: <https://cybercalm.org/analytics/shtuchnij-intelekt-de-vikoristovuyut-sogodni-ta-koli-vin-zaminit-lyudinu/>
7. Яворський А. Новий інструмент чи потенційна загроза: Виклики масового використання штучного інтелекту. URL: <https://rb.gy/lmhwx>.
8. Ялоха Т. О., Білан В. В., Громадський Р. А. Креативні індустрії як драйвери розвитку світової економіки: прогноз ризиків післявоєнної відбудови України. *Академічні візії*. 2023. Вип. 16. URL: <https://rb.gy/n2pgd>.
9. Яненко І. Г. Переваги та ризики використання штучного інтелекту в Україні та світі. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL: <https://rb.gy/zgnp4>.